

BARTA M. JÁNOS PHD

bartaj@caesar.elte.hu

tudományos munkatárs (MTA–ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport)

Miről mesélnek a kora újkori középiskolai adatsorok? A kassai jezsuita gimnázium anyakönyvének elektronikus feldolgozása. Egy kutatási projekt első eredményei

The electronical processing of the school register of the Jesuit
Grammar School in Košice (The first results of a research project)

ABSTRACT

In spite of the fact that the Society of Jesus had a quasi-monopoly position in Catholic ecclesiastical secondary education in the Kingdom of Hungary and Transylvania in the 17th and 18th centuries, until recently, registers of Jesuit grammar schools have not been utilised sufficiently. As referred to in the title, the study examines the possibilities of the electronical processing of the school register of the early modern Jesuit Grammar School in Kassa (Košice, present-day: Slovakia), introducing the first results. The project has started within the confines of the sub-project of the “MTA–ELTE History of Universities Research Group” as a continuation of the project called “Catholic Schooling in Hungary in the Early Modern Period: the Students of the Győr, Nagyszombat and Pozsony Jesuit Colleges”. As results of the latter project, the school registers of the Jesuit grammar schools in Győr, Pozsony (Bratislava, present-day: Slovakia) and Nagyszombat (Trnava, present-day: Slovakia) had been already processed electronically and student databases had been created, which are currently available at the Hungaricana – Hungarian Cultural Heritage Portal. The importance of these student databases, including the Kassa one, lies primarily in the potential of complex queries. Statistical data series can be produced by using of them from an essentially *pre-statistical period*, which could provide a sharper insight into a well-defined broad segment of society of the early modern Kingdom of Hungary.

Moreover, cohort analyses based on them could contribute to revealing school studies and educational paths, providing opportunities to make inductive reasonings. Nevertheless, especially combined with other databases, hopefully those will be also useful for researchers dealing with information history, because they aid to draw higher-order conclusions through the various logical queries.

KEYWORDS

Jesuit grammar school, Košice (Kassa), school register, student database

DOI 10.14232/belv.2022.2.10

<https://doi.org/10.14232/belv.2022.2.10>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Barta M. János (2022): Miről mesélnek a kora újkori középkorai adatsorok? A kassai jezsuita gimnázium anyakönyvének elektronikus feldolgozása. Egy kutatási projekt első eredményei. *Belvedere Meridionale* vol. 34. no. 2. pp 136–159.

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

A PROJEKT ELŐZMÉNYEI¹

A 17–18. századi oktatási intézmények látogatottságának, továbbá hallgatóságuknak a társadalmi hovatartozása, nyelvi, felekezeti összetétele szerinti vizsgálata kedvező esetben mind az adott intézmények korabeli társadalmi jelentőségének felméréséhez, mind a rendi társadalom egyes csoportjaira való élesebb rálátáshoz hozzásegíthet. Ennek ismeretében különösnek teszszik, hogy míg a magyarországi egyetemlátogató diákság feltérképezése évtizedek óta zajlik, melynek nyomán kötetek sokasága került már publikálásra – ebben különösen nagy szerepet visz jelenleg is a Draskóczy István és Szögi László által vezetett MTA–ELTE Egyetem történeti Kutatócsoport² –, addig arányaiban a kora újkori középkorai diáksága elenyésző figyelmet érdemelt, és a meglévő érdeklődés is elsősorban a protestáns kollégiumok diákságát övezte,

¹ Jelen tanulmány az MTA-ELTE Egyetem történeti Kutatócsoport és az ELTE BTK Tématerületi Kiválósági Pályázat (Közösségépítés: család és nemzet, hagyomány és innováció) támogatásával készült.

² SZÖGI 2007a, 2017a, 2017b; A kutatócsoport honlapja: <https://egyemtoriten.elte.hu/> Hozzáférés: 2021.06.16.

míg a katolikus középiskolák hallgatósága többnyire háttérbe szorult.³ Így a legutóbbi időkig jórészt kiaknázatlanok maradtak a 17–18. század során a Magyar Királyságban a középfokú katolikus oktatás terén gyakorlatilag monopolhelyzetet betöltő Jézus Társasága iskolahálózatának különféle kéziratárakban és levéltárakban fennmaradt anyakönyvei is, habár azok a tanári kar és a diákok névsorán túl igen gyakran még számos hasznos, más forrástípusokból hasonló mennyiségben és minőségben ki nem nyerhető adatot tartalmaznak.

Mindazonáltal a kora újkori társadalomtörténeti kutatások számára is már régebb óta magukban hordozták az előrelépés lehetőségét a folyamatos fejlődésen áteső, nagy mennyiségű adathalmazt differenciáltan kezelni képes számítógépes módszerek, ami a jezsuita gimnáziumi anyakönyvek hasznosítását is egyre időszerűbbé tette. A nagy áttörést a 2015–2019 között működő „NKFIH” (OTKA) „Katolikus iskoláztatás a kora újkori Magyarországon: a győri, nagyszombati, pozsonyi jezsuita gimnázium tanulói a 17–18. században” elnevezésű projekt hozta el, amelynek keretén belül a nyugat-magyarországi régió három legfontosabb gimnáziumának, a győrinek, a pozsonyinak és a nagyszombatinak a matrikulái kerültek feldolgozásra, mégpedig a szélesebb nyilvánosság számára is hozzáférhető, strukturált adattartalmú adatbázisok formájában. Ezek közzétételének alapvető célja az volt, hogy hozzájáruljon az oktatás szerepének, az iskoláztatási stratégiáknak, a gimnáziumok által elért rétegeknek, csoportoknak a feltáráshoz, továbbá olyan adattár váljon elérhetővé, amely a családtörténet, helytörténet vagy más szakterületek művelői számára is hasznos segédletül szolgálhat.⁴ Mindemellett, legfőképp más adatbázisokkal összekapcsolva,⁵ reményeink szerint idővel az információ-történeti kutatások számára is jól hasznosítható lehet, hiszen a különféle logikai lekérdezések révén – Z. Karvalics Lászlónak a „nagy adattal” (Big Data) kapcsolatos mondanivalóját parafrázeálva – magasabb rendű következtetések levonására is alkalmas, így akár „heurisztikus értékkel” bírhat.⁶ E projekt mintegy szerves folytatásaként, a kutatócsoport által kifejlesztett – csupán kisebb módosításokon átesett – módszertan alapján, az MTA-ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport alprojektjeként kezdődött meg 2020 februárjában a kassai jezsuita gimnáziumi diákság adatbázisba való rendezése. Ennek forrásául a kassai jezsuita akadémia és gimnázium 1693–1773 között vezetett anyakönyvi bejegyzései szolgálnak.⁷

³ JAKÓ 1979; BURA 1994; TONK 1994; ALBERT 2005.

⁴ Az adatbázis nyilvánosan elérhető interneten: JEZSUITA GIMNÁZIUMOK DIÁKJAI (17–18. SZÁZAD); A győri jezsuita gimnázium diákságának névsora már nyomtatásban, bevezető tanulmánnyal ellátva is megjelent: FAZEKAS – KÁDÁR – KÖKÉNYESI 2020.

⁵ E lépés megtétele jelentené a minőségi ugrást, mert bár az egyes adatbázisok önmagukban is nagy értékkel bírhatnak, mégis, enélkül hosszabb távon az egyre növekvő információs állomány nem, vagy legalábbis nem a kívánt mértékben tudna hasznosulni. Z. Karvalics László megfogalmazásával élve: „A stock [állomány] mit sem ér, ha hozzáférés, felhasználás formájában nem válik belőle flow [áramlás] (másképpen: ha a duzzasztott vizet csak tároljuk, de nem használjuk fel).” Z. KARVALICS 2014. 10.

⁶ Z. KARVALICS 2018. 673.

⁷ A kassai jezsuita akadémia és gimnázium matrikulájának jelzete: AMK Košická univerzita (Academia Cassoviensis SJ) Cat. (A megrongálódott anyakönyv némely lapja hibás sorrendben került vissza az utólagos összeragasztás során. Ezért a lábjegyzetben való hivatkozásoknál, ha szükségesnek láttam, külön jeleztem a helyes sorrendet.)

A KASSAI JEZSUITA GIMNÁZIUM ÉS AKADÉMIA REGIONÁLIS JELENTŐSÉGE

Az 1657-ben Kisdy Benedek egri püspök által 60000 forintos tőkével megalapított, működését azonban majd 1660-ban, már Kisdy halála után megkezdő kassai jezsuita akadémia (egyetem)⁸ regionális vonzaskörzetéből fakadó jelentősége vitán felül áll. Leszámítva ugyanis a kapuit egy évtizeddel később megnyitó és potenciálisan komoly szellemi kihívást jelentő, másrésről azonban igencsak hányattatott sorsú, a Rákóczi-szabadságharc bukását követően végül jó fél évszázadra megszűnő eperjesi evangélikus kollégiumot (akadémia),⁹ fennállása során (tehát 1773-ig, a Jézus Társasága feloszlataáig) nem akadt vetélytársa Felső-Magyarországon.¹⁰ Noha a kassai akadémiához tartozó, már az 1650-es években is működő – a 19. század elején a premontrei rend birtokába jutó¹¹ – gimnázium a középfokú oktatás és a protestantizmussal vívott szellemi harc terén ugyancsak jelentős társadalmi szerepet töltött be, amit a szakirodalom is evidenciaként kezel, a gimnázium mégis rendre csak homályosan, már-már másodrangúként sejlik fel az akadémia mögött a történeti munkákban. A tisztánlátást eleve nehezíti, hogy a két intézmény történetét nem is lehet egymástól élesen elválasztva tárgyalni, legalábbis ha elfogadjuk a gimnázium történetét a 19. század végén közreadó Farkas megállapítását, miszerint a „gymnasium, a bölcsészeti és a theologiai karok [...] egymásra következő fokozatokban, de együtt képezték a teljes jezsuita egyetemet, s egyszersmind az emberi lélek kiképzésnek legtökéletesebb és teljes rendszerét.”¹² Márpedig az általa leírtakat látszik erősíteni, hogy az 1745–1752 közötti esztendő kivételével¹³ az 1693–1773 közötti éveket felölelő anyakönyv osztálynévsorainak tanúbizonysága szerint – amiről később még bővebben is lesz szó – a gimnázium diákjainak igen nagy része közvetlenül az akadémián folytatta tovább egyetemi tanulmányait. Önmagában egyébként már az is a két intézmény szoros összetartozásának benyomását kelti a kutató számára, hogy a diákok nevét egy matrikulában, a legfelső akadémiai osztálytól a legalsó gimnáziumi

⁸ A továbbiakban a korabeli, elterjedtebb szóhasználatot követve akadémiát fogok írni Kassa esetében, ami alatt azonban egyetemet kell érteni. E tanulmánynak már csak a terjedelmi korlátok miatt sem lehet célja a korabeli jezsuita akadémia egyetemi jellege körüli vitáknak a bemutatása, véleményem szerint mindazonáltal a kassai mind az alapítólevél, mind a királyi megerősítése alapján (kiadva: SZÖGI 1995. 179–192.) egyértelműen egyetemnek tekinthető. A kassai jezsuita akadémia hallgatói osztálynévsorainak feldolgozásával foglalkozó Heilauf Zsuzsanna – akárcsak a gimnázium, illetve az akadémia történetét a 19–20. század fordulóján külön-külön megíró Farkas Róbert –, egyértelműen egyetemnek tekinti az intézményt, miként a kolozsvári jezsuita akadémia egyetemi voltát cáfoló, a nagyszombati mellett szintén valódi egyetemnek tekintett kassainak az alapítólevelére összehasonlítási alapként hivatkozó Molnár Antal és Siptár Dániel is. Utóbbi kettő külön kiemeli azt is, hogy ezt a pápai megerősítés elmaradása sem kérdőjelezi meg. HEILAUF 2018. 67. (1. lábjegyzet), 70–73.; FARKAS, 1895, 1901; MOLNÁR – SIPTÁR 2011. 356–357.

⁹ Az eperjesi kollégium történetére: DUROVICS – KÓNYA 2015. 11–50.

¹⁰ A kassai akadémia itt részletesen nem bemutatható történetét elsőként megírta: FARKAS 1901. Az egyetemről újabban rövid összefoglalást adott a korábbi szakirodalom alapján: BÖÖR 1996. A kassai egyetem szerepére a peregrinációban: SZÖGI 2007b. A kassai jezsuita kollégiumi professzorok névsora az 1657/58-as tanévtől: FISCHER 1987. 123–148.

¹¹ 1811-ben Kassa egykori jezsuita templomát, gimnáziumát és rendházát a premontrei kanonokrend kapta meg. WICK 1941. 388.

¹² FARKAS 1895. 137.

¹³ Ez az időszak egyébként nem csupán a matrikulából hiányzik, hanem az „Annales”-ből is. A matrikulát nem ismerő Farkas Róbert szerint ugyanakkor az „Annae”-ből lehetségessé vált az „Annales”-ban sem található kérdéses időszakot kiegészíteni, illetve az ott 1735–1772 közötti hibás főljegyzéseket javítani. FARKAS 1895. 219.

osztályokig, felülről lefelé haladva jegyezték fel, nem pedig két külön anyakönyvben, ennek megfelelően az adott tanév végén feltüntetett hallgatói összlétszám is az akadémia és a gimnázium tanulóinak (olykor kissé egyébként pontatlan) összegét adja ki.

A gimnázium és az akadémia története természetesen csak a jezsuiták első kassai letelepedési kísérleteinek,¹⁴ illetve 1643 óta folyamatos ottani jelenlétének és tevékenységének, intézményeik működésének ismeretében értelmezhető, a szűkös terjedelmi korlátok miatt azonban mindezeknek bemutatásától el kell tekintsek. Ehelyütt tehát csak utalni tudok a városban létrehozott jezsuita vezetésű vallásos társulatok, a nemesi konviktus, a kassai papi szeminárium (Kisdianum), vagy éppen az 1660-as évek közepe tájától fokozatosan fellendülő jezsuita könyvnyomtatás jelentőségére is,¹⁵ miként Mihalik Béla megállapítására is, mely szerint a rend erőfeszítéseinek köszönhetően a 17. század derekától Kassa nem csupán az egri püspökségnek, hanem egész Felső-Magyarországnak a katolikus központjává vált.¹⁶ Utóbbinak jelentősége akkor válik igazán világossá, ha tekintetbe vesszük azt is, hogy a kérdéses időszakban Kassa egyszerre bírt politikai, gazdasági és kereskedelmi, továbbá mint az elsősorban az erdélyi és a török támadások elhárításáért felelős felső-magyarországi főkapitányság – illetve az élén álló főkapitány (a forrásokban gyakran főgenerális) – székhelye katonai jelentőséggel. A város katolikussá tétele tehát kiemelt fontossággal bírt a rekatolizációt politikai megfontolásokból is támogató bécsi udvar számára,¹⁷ és ebben természetesen óriási szerep hárult a fiatalság megfelelő műveltséggel és latin nyelvtudással való felvértezésén túl annak lelkületét, hitét is formálni igyekvő jezsuita gimnáziumra.

AZ ANYAKÖNYVI ADATOK RÖGZÍTÉSÉNEK MÓDSZERTANI ALAPJAI

A győri, pozsonyi, nagyszombati és kassai jezsuita gimnáziumi anyakönyvek feldolgozása-
kor alkalmazott, nagyjából azonos módszertan megalkotását nagymértékben megkönnyítette az adatok rögzítésének korabeli – elviekben egységes – gyakorlata. A jezsuita iskolákban az anyakönyvek vezetését és tartalmát ugyanis 1599 óta a rend korábban már említett egységes tanulmányi szabályzata, a Ratio Studiorum központilag szabályozta, amelynek következtében a matrikulákból ideális esetben a diákok vezeték- és keresztnévén, olykor nemesi előnévén túl egyéb, a nagy társadalomtörténeti elemzésekhez nélkülözhetetlen hasznos információról, így a diákok életkoráról, származási helyéről, társadalmi állásáról, felekezeti és anyanyelvi („nemzetiségi”, „natio”) szerinti hovatartozásáról is tájékozódhat a jelenkor kutatója. Ezen felül az egyes diákok neve mellett egyéb, az egyéni életút egyes állomásainak megvilágítására alkalmas, jellegűknél fogva ugyanakkor természetesen kellő forráskritikával kezelendő megjegyzések, utólagos betoldások is szerepelhetnek.

A gimnázium diákjait évfolyamonként, illetve tanulócsoportonként, felülről lefelé haladva minden évben újra beírták az anyakönyvbe, és az információk utólagos adatbázisba való

¹⁴ FARKAS 1895. 6–14.

¹⁵ A jezsuita vallásos társulatokra: KNAPP 1995., 2007.; KÁDÁR 2014. 1248–1249.; FARKAS 1895. 186–190. A jezsuita könyvnyomtatásra: GALLI – PAVERCSEK 1983. 357–358. A Kisdianumra: MIHALIK 2017. 262–265.

¹⁶ MIHALIK 2017. 261.

¹⁷ Ennek egyik fontos lépése természetesen a protestáns városi vezetés katolikusra való cserélése volt. A bécsi kormányzatnak végül a Rákóczi-szabadságharcot követően sikerült keresztülvinnie e szándékát, ekkorra a városi tanács teljesen katolikussá vált. H. NÉMETH 2014. 89.

elrendezése is alapvetően ezt a logikát követi. Tehát a kutatócsoport által végzett adatfelvétel során minden egyes adat külön cellában, illetve minden egyes beiratkozás külön sorban kerül feltüntetésre, mégpedig szigorúan az anyakönyvi adatok sorrendjében, továbbá a visszakereshetőség érdekében a matrikula azon helyeinek megadásával együtt, ahol az egyes adatok megtalálhatóak. Az adatfelvételi mechanizmus kulcsfontosságú pontját jelenti az egyazon személyhez tartozó adatok összekapcsolása, illetve a személyek önmagukkal való azonosítása. Ezt egy azonosító szám biztosítja, amely megegyezik az adott személynek az adatbázisban való első előfordulásakor kapott sorszámával. Bárminemű, a korabeli adatrögzítés esetlegességeiből, hibáiból adódó bizonytalanság esetén ugyanakkor a személyazonosítás elmarad, ezekben az esetekben az azonosítás az adatbázist kiindulópontként használó kutatókra fog hárulni.¹⁸ Az adatrögzítést követően lehetségessé válik a különféle logika rendek alapján való lekérdezés, így a személyek szerinti való rendezés is, amit az ideális esetnek számító győri matrikula esetében az alábbi példa illusztrál: (1. táblázat)

Az ilyesféle jól strukturált adatbázisok jelentősége alapvetően a komplex lekérdezések nyújtotta lehetőségekben rejlik. Segítségükkel egy lényegében statisztika előtti világból olyan adatsorok képezhetőek, amelyek jó alapot biztosítanak a társadalom egy jól meghatározható, széles szegmensének újabb szempontok szerint vizsgálásához, illetve ennek nyomán mélyelemzések, esettanulmányok elkészítéséhez. A gimnáziumi diákság már említett társadalmi, nemzetiség, felekezeti összetételének különféle szempontok szerinti vizsgálatán túl¹⁹ példának okáért a korábbiaknál nagyobb adatsor alapján biztonságosabban megválaszolhatóvá válhat az a kérdés, hogy az oktatás milyen jelentőséggel bírt egy-egy család, elegendő adatsor esetén akár egy-egy társadalmi csoport felemelkedésében.²⁰ Továbbá a példának okáért a demográfiai vizsgálatoknál és az analitikus epidemiológiában már régebb óta használatos, újabban pedig a felhasználói, fogyasztói viselkedés dinamikájának feltárása érdekében, a marketing területén is előszeretettel alkalmazott analitikai módszereknek, az ún. kohorszelemzésnek az adaptálásával végigkövethetőek az egyidőben beiratkozott, ugyanahhoz az évfolyamhoz tartozó diákoknak az életútjai is.²¹

Sajnos azonban az adatok anyakönyvekben való rögzítésének mindennapi gyakorlata sokszor nem állt összhangban a hivatalos elvárásokkal, ez alól még az egyébként adatgazdagnak számító győri, pozsonyi és nagyszombati matrikulák sem jelentenek kivételt. Az anyakönyvet vezető jezsuita tanár olykor az adatoknak csak egy részét, rosszabb esetben csupán az adott diák nevét örökítette meg az utókor számára. Ennek oka éppúgy lehetett hanyagság, nemtörődömség vagy a bejegyzések elkészítésének gyakran hosszadalmas és monoton folyamata során fellépő fáradtság, mint valamilyen különleges, a gyors összeírásra sarkalló körülmény. Az információinség szempontjából kirívóan negatív példának számító Kassa esetében ugyanakkor ezek semelyike sem szolgálhat magyarázatul, mivel bizonyos adatok mindvégig, tendenciózusan nem kerültek rögzítésre a diákok neve mellett. Így az életkorra, származási helyre, megyére, nációna vonatkozó bejegyzések teljességgel hiányoznak, és a nem katolikusok felekezeti hovatartozása

¹⁸ Az adatrögzítés általános elveiről részletesebben: FAZEKAS et.al. 2020.; Ld. még a győri, pozsonyi és nagyszombati jezsuita gimnázium diákjait tartalmazó internetes adattárhoz készült útmutatót: https://library.hungaricana.hu/hu/view/JezsuitaGimnaziumokDiakjai_0_Utmutato/?pg=0&layout=s Hozzáférés: 2021.06.16. 19:53.

¹⁹ Módszertani szempontból ld. például Székér Barnabás tanulmányát, amelyben a 18. század első felében a pesti piarista gimnáziumot látogató nemességet vette gorcsó alá az intézmény anyakönyvének segítségével. SZÉKÉR 2010.

²⁰ Módszertanilag ugyanakkor például sajnos kevésbé megvalósíthatónak tűnik a kora újkori középfokú oktatás esetében: SASFI 2014.

²¹ A gimnáziumi diákságra nézve ennek módszertanát Sasfi Csaba dolgozta ki. SASFI 2013. 354–388.

is mindössze egyszer (!) került rögzítésre az anyakönyvben.²² A társadalmi állás is csupán a főrendűek esetében tűnik fel, és az sem minden esetben, míg a polgár és „nemtelen”, jobbágy származást egyetlen egyszer sem jegyezték fel az összeírók. Ennél valamelyest szerencsésebb a helyzet a nemesi előnevek tekintetében, mivel azok olykor a köznemesek neve mellett is szerepelnek. Mindemellett az egyébként oly értékes, az adott személy életére, sorsára, további életútjára vonatkozó megjegyzésekből is meglehetősen csekély számú olvasható a matrikulában a győri, pozsonyi és nagyszombati anyakönyvekhez képest. Ráadásul a kassai jezsuita gimnáziumnak, amint arról fentebb már volt szó, néhány év kihagyással csak az 1693–1773 közötti időszakot átölelő anyakönyve maradt fenn, a korábbi évekre nézve nem állnak rendelkezésre adatok, így Kassa esetében az összehasonlító vizsgálatokon alapuló elemzések számára is kevesebb tér nyílik.

A fentieket figyelembe véve Kassa esetében bizonyos oszlopokat elhagytunk, helyette létrehoztunk egy-egy, az egyetemi tanulmányok, illetve az egyes egyetemi évfolyamoknál szereplő megjegyzések rögzítésére szolgáló oszlopot. Ezeknél ugyanakkor nem strukturáltuk a gimnáziumihoz hasonlóan az adatokat, minthogy ez már meghaladná a projekt kereteit. Az adatrögzítésre szolgáló táblázat így a következőképpen módosult: (2. táblázat)

sorsz	azon	cs.név	u.név	előnév	társ.áll	vallás	év	osztály	forrás	megj.
303587	303587	Csaki	Nicolaus		comes		1706	PARV3	Cat. Cass. 61r	Factus episcopus Varadinensis.
303917	303587	Csáki	Nicolaus		comes		1708	PARV-mai	Cat. Cass. 65r	
304069	303587	Csáki	Nicolaus		comes		1709	PRINC	Cat. Cass. 67v	
304208	303587	Csaki	Nicolaus		comes		1710	GRAM	Cat. Cass. 69r	
304320	303587	Csaki	Nicolaus		comes		1711	GRAM	Cat. Cass. 70r	
304696	303587	Csáky	Nicolaus		comes		1714	RHET	Cat. Cass. 66v	

2. táblázat

Csáky Miklós kassai gimnáziumi tanulmányi előmenetele (1706–1714)

Forrás: a kassai jezsuita gimnázium készülő adatbázisa.

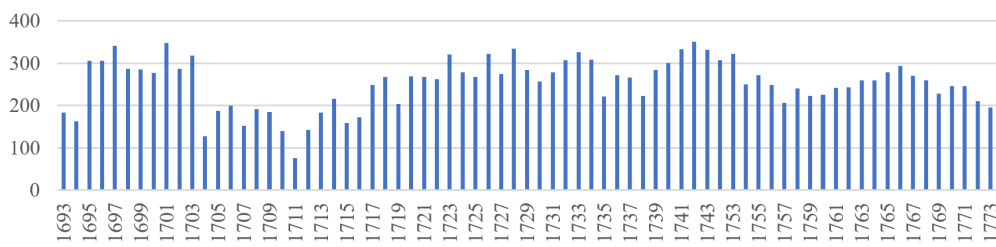
²² Az 1711-ben a poétikai osztály diákjai közé beírt Ladislaus Barczy esetében jegyezték fel, hogy felekezete szerint kálvinista. AMK Košická univerzita (Academia Cassoviensis SJ) Cat. 69v. Rajta kívül az 1754-ben a parvista maior osztályba beiratkozott Gabriel Mezei nevénél olvasható még egy bejegyzés, amely szerint „a matre Calviniana seductus profugit.” A gimnáziumból elszökött, református édesanyjától elszakított diák tehát minden bizonnyal vegyes házasságból származott. AMK Košická univerzita (Academia Cassoviensis SJ) Cat. 149r.

AZ ELSŐ FONTOSABB EREDMÉNYEK:

A KASSAI JEZSUITA GIMNÁZIUM HELYE A KORA ÚJKORI KÖZÉPFOKÚ OKTATÁSBAN A LÉTSZÁMADATOK TÜKRÉBEN

A kora újkori középfokú oktatási intézmények társadalmi jelentőségének felmérése esetében is látogatottságuk, diáklétszámuk változása jelentheti az egyik sokatmondó – azonban hangsúlyosan nem kizárólagos – mutatót. A kassai anyakönyv kezdetleges feldolgozását követően kijelenthető, hogy a gimnáziumba beiratkozott diákok évenkénti összlétszáma egyrészt hűen tükrözi a gimnázium korábban már említett regionális jelentőségét, másrészt azonban árnyalja, korrigálja is eddigi – alapvetően téves adatsorokon alapuló – ismereteinket, ami önmagában is bizonyítja e vállalkozás fontosságát. Az adatok kiértékelésekor természetesen nem elég csupán a számokra támaszkodni, hanem a szokásos forráskritikai eljárásokon túl fokozott figyelemmel kell lenni azokra a tényezőkre is (katonai és politikai események, járványok vagy akárcsak a mikroközösségben fellépő kisebb konfliktusok, nehézségek), amelyek kedvezőtlenül hatottak az adott intézmény osztálylétszámainak alakulására.

A kassai jezsuita gimnáziumba beiratkozottak hallgatók
összlétszámának változása (1693–1744, 1753–1773)

A kassai jezsuita gimnázium esetében ilyen volt Thököly Imre rövid uralma, a rend Kassáról való kényszerű távozása miatt ugyanis a gimnázium is kénytelen volt bezárni kapuit. Bár nagy szerencsétlenség volt a jezsuiták számára kollégiumi épületük és a templom leégése 1700. január 8-án (talán ekkor semmisült meg vagy veszett el a gimnázium és akadémia 1693 előtti anyakönyve is),²³ ám ez a kassai matrikulában rögzített osztálylétszámon nem látszik meg. A Thököly-féle időkhöz képest szerencsésebben alakult az intézmény helyzete a Rákóczi-szabadságharc idején, a kassai jezsuiták ekkori, igencsak nehéz helyzete ellenére is.²⁴ A matrikula tanúbizonysága szerint legalábbis, ha önmagához képest láthatóan megcsappant létszámmal és nyilvánvalóan nehezebb, korlátozott körülmények között, de működni tudott az 1704 ősze és 1711 tavasza között kuruc uralom alatt álló, 1706-ban Jean Louis Rabutin de Bussy tábornok által sikertelenül megostromlott városban.²⁵ Ebben egyéb tényezőknél talán éppen az oktatásban betöltött kvázi monopolhelyezete segíthette a rendet, amelynek társadalmi jelentősége jól kitűnik II. Rákóczi

²³ A tűzvész időpontjára: FARKAS 1895. 59.

²⁴ A kassai jezsuiták nehézségeiről a város kuruc irányítása idején: FARKAS 1895. 65–71. SZABÓ 1909.

²⁵ A létszámadatokra ld. a függelék.

Ferenc kancellárjának, Sennyey Istvánnak, valamint Kassa, Eperjes, Lőcse és Bártfa szabad királyi városok katolikusainak a jezsuiták megtartása mellett érvelő sorából.²⁶ Az 1711-es akadémia évfolyamok ugyanakkor a pestis és a háborús zűrzavar miatt nem indultak el.²⁷

A kora újkori jezsuita gimnáziumok egymással való összehasonlítását nagyban elősegíti, hogy a rend 1599-ben véglegesített tanulmányi szabályzata, a Ratio Studiorum alapján, általános és egységes oktatási modell szerint működtek. A gimnáziumi képzés alapvetően három grammatikai évfolyamból (principista, grammatista, szintaxista) és a humaniora két évfolyamából (poétika, retorika), összesen tehát öt évfolyamból állt. Ezen felül a jezsuita iskolák igény szerint igen gyakran alsóbb, a gimnáziumra felkészítő tanulócsoportokat, ún. parvista évfolyamot is indítottak (ezt rendszeresen szétbontották parvista maior és minor csoportokra), míg a legfiatalabb, csekély tanulmányi előképzettséggel rendelkező diákok számára olykor a declinista és minimista csoportokat is megszervezték. A valóságban azonban Magyar Királyság területén működő jezsuita iskoláknak csak egy részében működött teljes vagy évfolyam-összevonás nélküli gimnáziumi képzés.²⁸ A győri, a pozsonyi és a nagyszombati mellett közéjük tartozott a kassai is.

Az abszolút beiratkozási számokat tekintve sajnos csak korlátozottan használható összehasonlítási alapunk van, hiszen míg például a győri gimnáziumi anyakönyvek 1630–1773, a pozsonyiak 1650–1773, a nagyszombatiak 1616–1618 és az 1625–1772 közötti évekből tartalmaznak adatokat, a kassai csak az 1693–1744 és 1753–1773 közötti esztendőkből, tehát túlnyomórészt a 18. századból. Kassa esetében ez összesen 18407 beiratkozást jelent, amely a hiányzó évek miatt nyilvánvalóan alatta marad a valóságos számnak. Mindemelett figyelembe kell venni azt is, hogy hány tanár állt az adott gimnázium szolgálatában, ami ugyancsak megnehezíti az összevetést. Míg ugyanis Győr, Pozsony és Nagyszombat azon gimnáziumok közé tartozott, amelyekben mindegyik osztályt külön tanár jutott, a teljes gimnáziumi képzést 1653 óta nyújtó Kassán különféle időszakokat tekintve ingadozó tanárszámokat látni, természetesen nem függetlenül a már említett történelmi szituációktól.²⁹

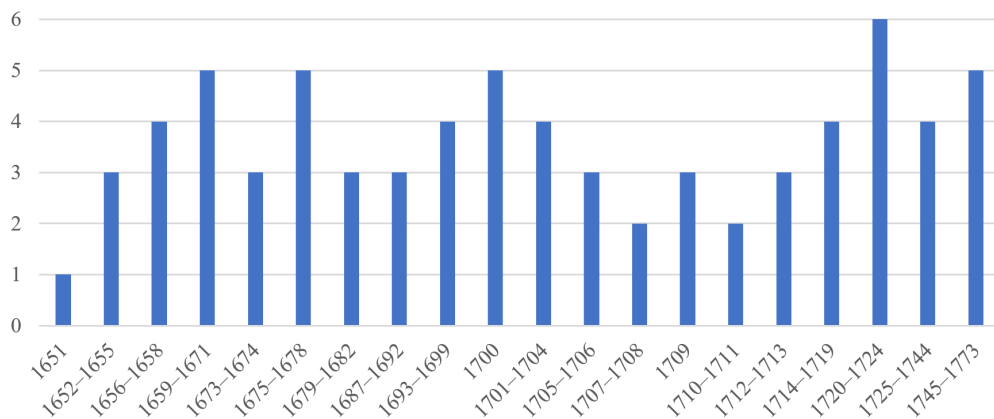
²⁶ A tanulmányait valószínűleg a bécsi jezsuitáknál végző Sennyey a reálpolitikai megfontolásokon túl elsősorban a katolikus érdekek védelme, illetve a levelében eretnekeknek nevezett protestánsok térnyerésének megakadályozása végett szorgalmazta a jezsuiták Magyarországon maradását Rákóczinak szóló levelében, és ezt az álláspontját mintegy újabb érvként támogatta meg a jezsuiták oktatásban betöltött szerepére való utalással. Saját megfogalmazásában: „[...] hogy ily hirtelen kimenetelekkel az Istennek tiszteleti ne minúltassék, az catholiga [!] religio nagy fogyatkozást ne szenvedjen, és az eretnekség nagy szarvat ne emeljen, és előmenetel ne vegyen, egyszersmind a haza fiaknak is tanétásokban nagy csorba ne essék.” Sennyey István II. Rákóczi Ferencnek. Kassa, 1706. szeptember 8. MNL OL E 152 Irreg. Coll. Cass. 203. d. 4. t. 9. (Sennyey valószínűsíthető tanulmányaira a bécsi jezsuitáknál: HECKENAST 2005. 380.); Ugyanezek az elemek – a katolikus hit megfogalmazásától, az ígíretésnek és az ifjúság nevelésének megszűnésétől való félelem – megtalálhatóak Kassa, Eperjes, Lőcse és Bártfa katolikus közösségének Rákóczihoz szóló, a jezsuiták Magyarországon tartása mellett érvelő, 1706. október 30-án kelt memoriálisában: MNL OL E 152 Irreg. Coll. Cass. 203. d. 4. t. 6.

²⁷ Miként az anyakönyv megjegyzi, „Superiores scholae tum ob luum pestiseram, tum vero ob bellicos tumultus vacarunt.” AMK Košická univerzita (Academia Cassoviensis SJ) Cat. 69v.

²⁸ További szakirodalmi hivatkozásokkal ld. KÖKÉNYESI 2018. 285–286.

²⁹ A kassai adatok forrásául ld. LUKÁCS 1990–1995. (az 1672. év nem szerepel) A kassai rezidencia falai között 1651-ben volt először tanár, aki a principistákat tanította. 1652-ben már a principista és poétikai közötti, majd 1653-ban a parvistától a retorikai osztályokig az összeset elindították, ekkor összesen három tanár jutott két-két osztályra. 1656–1658 között azonban már négy, végül 1659-től egészen 1671-ig (a Wesselényi-szervezkedés felszámolásának megindulásáig) öt tanár tanított a gimnáziumban. Az előrelépést a Nagy utcában lévő királyi házra (domus regia) szóló, 1654. december 29-én kibocsátott királyi adománylevelél, illetve az épületek következő évi birtokba vétele tette lehetővé. FARKAS 1895. 26–29.

Gimnáziumi tanárok száma Kassán (1651–1773)

Az összehasonlításhoz mindazonáltal némi fogódzót nyújt a pozsonyi jezsuita gimnázium 17–18. századi diáklétszámának változásait mintaszerű módon vizsgáló – Kassa, Nagyszombat és Trencsén 18. századi létszámadatai esetében azonban jobb híján Fallenbüchl Zoltán számai alapján dolgozó – Kökényesi Zsolt tanulmánya. A szerző a két évszázad szimbolikus határvétszámának az 1710. évet jelölte ki. Számításai szerint a vizsgált időszakban a kiemelkedő látogatottságú jezsuita gimnáziumok közül Pozsonyban átlagosan 534, Győrben 451, Nagyszombatban átlagosan 550–600, Kassán – Fallenbüchl téves kassai adatsorából kiindulva³⁰ – 414, míg ugyanekkoriban az átlagos látogatottságú Trencsénben 207 tanuló iratkozott be.³¹ Sajnos a vizsgált, 1710–1773 közötti időintervallumban a kassai jezsuita gimnáziumba beiratkozó diákoknak a valóságoshoz közelebb álló átlagos számát jelenleg mi is csak a jelzett nyolc esztendő nélkül tudjuk megadni.³² Ez 14264 beiratkozás alapján átlagosan 255 főt jelentene, amely, figyelembe véve a Farkasnál a hiányzó 1745–1752 közötti éveknél közölt – sajnos nem minden kétséget kizáróan hiteles – összlétszámokat is, nagyságrendileg nem sokkal maradhat alatta a tényleges átlagszámnak. Egyértelműnek tűnik tehát, hogy a pozsonyi, győri és nagyszombati jezsuita gimnáziumokba beiratkozott diákok átlag összlétszámától a kassai gimnáziumé valójában messze elmarad, ami valamelyest kifejeződik a tanárok létszámában megmutató,

³⁰ AMBRUS-FALLENBÜCHL 1968. 183–188.; A Fallenbüchlnél olvasható irreálisan magas számokra a gimnázium történetét megíró, azonban más forrásbázisra építő, az anyakönyvet nem ismerő Farkas Róbert munkája adja meg a magyarázatot, maga Fallenbüchl is erre hivatkozott végjegyzetében. Farkas munkájában ugyanis a matrikulában lévőknél jelentősen magasabb összlétszámok olvashatóak, mégpedig 1688-tól kezdődően (a messze legtöbb tanuló, összesen 629 fő éppen a matrikulából hiányzó 1652-es évnél szerepel), ám ezek az akadémian (egyetemen) tovább tanuló hallgatókat is tartalmazzák, amibe Farkas kissé homályos soraiból kiindulva a Kisdianum és a nemesi konviktus növendékeit is bele lehet érteni. FARKAS 1895. 219–222.

³¹ KÖKÉNYESI 2018. 287–288. A szerző legfontosabb eredménye ennek kapcsán egyébként annak kimutatása volt, hogy Pozsonyban a diáklétszám igen jelentősen, 70,6 százalékkal nőtt meg a 18. századra, míg Győr esetében csupán 39,2 százalékos volt a növekedés. Sajnos a kassai gimnázium esetében hasonló vizsgálat elvégzése adatok híján jelenleg nem lehetséges.

³² Itt kell megjegyezni, hogy az 1735-ös év szintaxista és grammatista tanulói is valamiért kimaradtak az anyakönyvből, ez azonban, akárcsak az 1715. és 1716. év alsóbb tanulócsoportjainak még összlétszám szerint sem feljegyzett diákjainak hiánya, érdemben természetesen nem befolyásolja az átlagot.

fentebb már bemutatott különbségben is. Természetesen ez a kép lényegesen árnyalható lesz egyéb szempontok, köztük az egyes gimnáziumok meghatározott időintervallumokra vetített évfolyamonkénti, osztálylétszám szerinti összevetését követően.³³

Indokolt lehet a jövőben a kassai gimnázium több szempontra kiterjedő összehasonlítása más felső-magyarországi jezsuita gimnáziumokkal, közülük is elsősorban az eperjesivel, amely a 17. században előbb csak két, majd négy osztályú grammatikai évfolyamokkal működött, a 17–18. század fordulójától azonban – ha a kassainál kisebb, három fős tanárlétszámmal is, akik közül mindegyik 2-2 osztályt tanított – már teljes gimnáziumi képzést nyújtott.³⁴ Az egykori evangélikus kollégium épületét 1673-ban megszerző eperjesi jezsuitáknak a gimnáziuma hamar nagy népszerűsége tett szert, amit több mint 300 fős hallgatói létszáma jól jelez, igaz, 1693-ban – tehát évekkel azt követően, hogy a rend visszatérhetett kényszerű száműzetéséből a városba – ennél jelentősen kevesebb, 112, 1696-ra már 170 tanulója volt.³⁵ Ugyanekkorra kezdett el növekedni az 1670-es években főként a kurucok meg-megújuló támadásai miatt gyakorlatilag tetszhalott állapotban lévő – a 18. század során az eperjesihez hasonlóan három tanárral, ötszszevont osztályokkal, de teljes képzést nyújtó³⁶ – ungvári jezsuita gimnázium látogatottsága is, amely 1693-ban az eperjesivel nagyságrendileg megegyező számú, 119 diákkal bírt, míg Kassára ekkor 183 diák iratkozott be.³⁷

Eperjes esetében az 1713. évtől kezdve (az 1715-ös esztendő kivételével) egészen 1773-ig teljes adatsorral is rendelkezünk Ruby József révén, 1718-tól ráadásul évfolyamonkénti bontásban. Míg 1713-tól 1719-ig átlagosan nagyjából átlagosan 162 beiratkozással számolhatunk, 1720-tól az anyakönyv alapján jelentősen megnőtt a gimnázium látogatottsága. Ennek oka Ruby szerint azt volt, hogy ebben az évben vették fel először a parvába a minoreseket, declinistákat és minimistákat, ami jelentősen felduzzasztotta a tanulói létszámot. Az eperjesi anyakönyv alapján az 1720–1773 időintervallumban átlagosan 270 tanuló iratkozott be. Különösen az 1730-as években emelkedett ki a gimnázium látogatottsága, egy évet leszámítva ekkor tartósan több mint 300 fő végezte tanulmányait a rend irányítása alatt. A legtöbb tanulója, 367 fő 1734-ben volt az intézménynek (ugyanebben az évben Kassára a gimnáziumi matrikula szerint 308 fő iratkozott be, és a legmagasabb összlétszám is, amint arról fentebb már volt szó, 351 fő volt). Az 1713–1773 közötti időszakban Eperjesen tehát a kassaihoz hasonló nagyságrendű, átlagosan 260 beiratkozás történt.³⁸

Az egyazon időintervallum (1718–1744 és 1753–1773) szerinti összevetés az összlétszám tekintetében, ha némi eltéréssel is már Kassa felé billenti a mérleg nyelvét, de hasonló eredményt mutat. Ezen időszakban ugyanis Eperjesre 12825 (átlagosan 267), Kassára pedig 12928 (átlagosan 269) diák iratkozott be. Az évfolyamonkénti bontás jelentősen árnyalja ezt a képet is. Míg Eperjes a parvista és alatta lévő tanulócsoporthoz dominál, (5997 beiratkozás a kassai

³³ Módszertanilag ld. KÖKÉNYESI 2018.; SZEKÉR 2014.

³⁴ RUBY 1889.

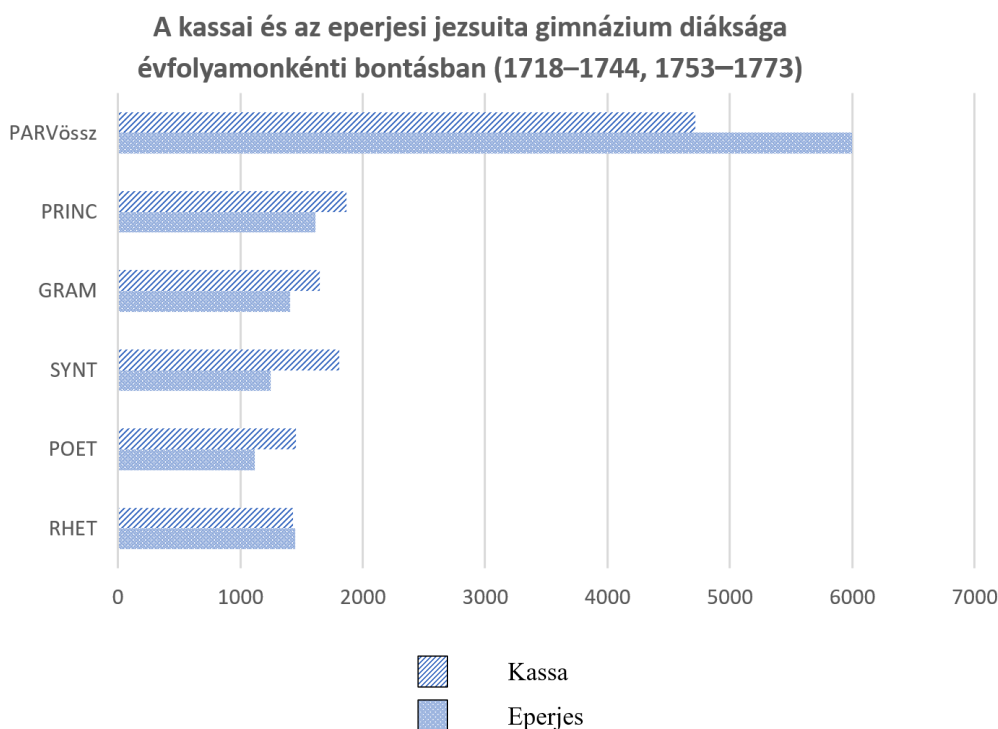
³⁵ MIHALIK 2017. 110.; RUBY 1889. 65.

³⁶ BARNÁ 1883. 41. Vö. HETS 1938. 14.

³⁷ MIHALIK 2017. 109–110.old. Kassára ld. a függelék.

³⁸ Az eperjesi adatokra: RUBY 1889. 65–67. (1718-ig a szerző csak a rend évkönyvei alapján tudott dolgozni, addig csupán összlétszámokat ad, az 1718–1773 közötti időszakról azonban már az anyakönyv alapján nyújt képet, mégpedig osztályonkénti bontásban) Vö. KÓNYA 2014. 69–70. A kassai adatokra ld. a függelék.

4720-al szemben), a grammatista és a humaniora évfolyamoknál Kassa vezetőszerere tűnik ki.³⁹ Meglepő ugyanakkor, hogy a retorikai évfolyam esetében az összes beiratkozott diákok számát tekintve Eperjes (1450 fő), ha egy hajszállal is, de megelőzte Kassát (1431 fő). Mindezt az alábbi diagram jól szemlélteti:

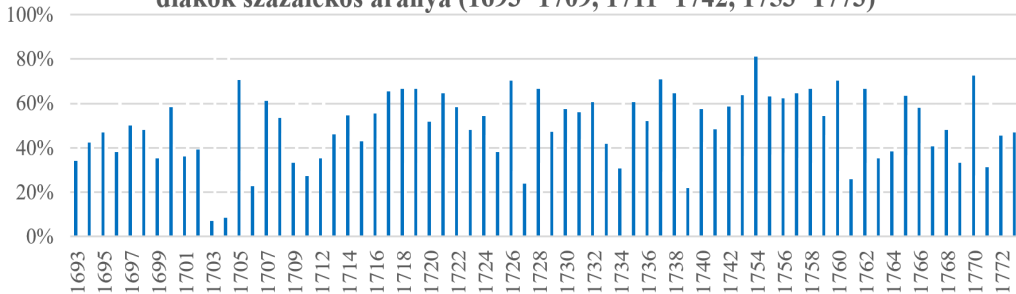
Ungvár jezsuita gimnáziumára nézve csupán elszórtan található néhány adat. Ezek szerint 1738-ban 134, 1741-ben 130, 1763–1773 között pedig átlagosan 152 diák látogatta, amivel messze elmarad Kassa és Eperjes mögött.⁴⁰

Mindezen túl a kassai jezsuita gimnázium egyértelműen az eperjesi fölé nőtt azáltal, hogy tanulói igen nagy arányban váltak közvetlenül a humaniora (poétika és retorika) sikeres elvégzése után az akadémia hallgatóivá, ami egyúttal arra is utal, hogy Kassán a gimnázium és az akadémia kis túlzással szinte „együtt lélegzett”. Ezt igen jól szemlélteti az alábbi diagram:

³⁹ A principistától a poétikai évfolyamig Kassára jártak többen az abszolút számokat nézve, a pontos számok a következőképpen néznek ki előbbi javára Eperjessel szemben: principisták: 1869, 1612, grammatisták: 1647, 1404, szintaxisták: 1808, 1246, poéták: 1453, 1116.

⁴⁰ AMBRUS-FALLENBÜCHL 1968. 191–192. Vö. forrásaival: BARNA 1883. 56–57.old. (az 1763–1773 közötti létszámadatakat Barna évfolyamonkénti bontásban közli); HETS 1938. 18.old.

A retorikai évfolyamról közvetlenül az akadémián továbbtanuló diákok százalékos aránya (1693–1709, 1711–1742, 1753–1773)

A fenti (korrigálás nélküli) adatsor⁴¹ egyértelműen igazolja a kassai gimnázium és akadémia kiemelkedő regionális vonzáserejével kapcsolatos korábbi feltételezéseket. Önmagában már az abszolút továbbtanulási arány sem csekély (2123 tanulóból 1056 fő, ami mintegy 50 százalék), látható azonban, hogy hét év 7–27 százalék közötti adata (ebből négy a Rákóczi-szabadságharc időszakából, melyek közül kettő a maga 7 és 8 százalékával kirívóan alacsony) igencsak lefele húzza az átlagot. Huszonkét olyan év is volt ugyanakkor, amikor ez a szám a kifejezetten magasnak minősíthető 60 százalék fölé emelkedett. Ezek közül is messze a legnagyobb arányban, 81 százaléknyan 1754-ben iratkoztak be az akadémiára a gimnáziumi tanulmányaikat sikerrel záró diákok, de öt alkalommal találkozni a szintén kiemelkedően magas, 70–73 százalék közötti továbbtanulási aránnyal is.⁴² Ebben az esetben is lehetőség nyílik majd mindazonáltal az összképet tovább árnyaló vizsgálatok lefolytatására.

⁴¹ A diagram alapjául szolgáló adatsorok elkészítésekor természetesen nem vehettük figyelembe azokat az évfolyamokat, amelyeknél a következő évre nézve nem álltak rendelkezésre adatok. Így kénytelenek voltunk eltekinteni az 1710-es és 1743-as retorikai évfolyamtól is, míg ugyanis 1711-ben a pestis és a háborús zűrzavarok miatt Kassán nem szervezték meg az akadémiai osztályokat, 1744-ben az első akadémiai évfolyam, a logika osztály nem indult el, a matrikulában legalábbis nem találni nyomát. A százalékos továbbtanulási arányt ezen felül valamelyest torzíttja annak az összesen 59 retorikai évfolyamra járt diáknak a figyelmen kívül hagyása, akik egy évvel később iratkoztak be az akadémia első évfolyamára, illetve csak az akadémia második évfolyamától található meg a nevük a matrikulában, továbbá annak a 21 poétikai hallgatónak a hiánya, akiknek neve ugyan a következő évi retorikai évfolyamban nem található meg, azt követően azonban az akadémia elsőéves hallgatói között szerepelnek. Példának okáért az 1703-as évfolyamból a következő évben csupán 3, 1705-ben azonban további 5 diák is az akadémián folytatta tanulmányait. Az említett 59 retorikai hallgató közé tartozik az a két személy is, akik a következő évben nem induló akadémiai osztályok miatt a statisztikai szempontból „elveszett” 1710-es retorikai évfolyamnak a tagjai voltak, és csak 1712-ben iratkoztak be a logika osztályba. Rajtuk kívül voltak olyanok is, akik bár Kassán végezték a gimnáziumot, csak két vagy több év kihagyást követően később iratkoztak be az akadémia egy-egy évfolyamára, így ők a közvetlen továbbtanulás szempontjából statisztikailag nem relevánsak.

⁴² A következő évekről van szó: 1705, 1726, 1737, 1760, 1770.

AZ ADATSOROK ÖSSZEKAPCSOLHATÓSÁGA MINT TÁVLATI LEHETŐSÉG

A gimnáziumi létszámadatokkal kapcsolatos első eredmények áttekintését követően röviden érdemes még megemlékezni a kassai jezsuita gimnáziumi anyakönyvből képzett adatsoroknak más adatbázisokból, kiadott vagy akár kiadatlan forrásokból vett adatsorokkal, adatokkal való összekapcsolhatóságában rejlő távlati lehetőségekről is. Nagy mennyiség esetén ez jelenleg még igencsak fáradságos és beláthatatlanul hosszadalmas munkával járna, éppen ezért csak „eseti jelleggel” működik, azonban a technikai lehetőségek fejlődése és a gyorsuló ütemű digitalizálás belátható időn belül ezen a téren is áttörést hozhat. Az adatok összekapcsolhatóságának egyik hasznát alább három példa segítségével mutatom be.

A korábban egy szemléltető táblázatban már szereplő kőrösszegi Csáky Miklós (gróf Csáky István országbíró és Barkóczy Mária fia, Csáky Imre kalocsai érsek, bíboros öccse), előbb váradipüspök, majd kalocsai, végül esztergomi érsek esete igen jó példáját szolgáltatja annak, hogy az adatok összekapcsolhatósága útján lehetőség nyílik az adott személy akár teljes tanulmányi életútjának nyomon követésére, illetve a meglévő ismeretek némi bővítésére, korrigálására is. Az igen jelentős egyházi pályát befutó, felsőfokú tanulmányait 1716-tól a bécsi Pázmáneumban folytató Csákyról feljegyezték, hogy a humaniorát Kassán, majd Pozsonyban végezte („Humaniora absolvit Cassoviae et ultimo Posonii”),⁴³ a kassai anyakönyv azonban azt is elárulja, hogy a parvista és a grammatikai (principista, grammatista, szintaxista) évfolyamokat is egy év kihagyással – mikor is nyoma veszik a matrikulában – Kassán járta végig. Sőt a grammatista osztályt 1711-ben meg kellett ismételnie, míg a két humaniora évfolyam közül csak az 1714-es retorikai osztály beiratkozott hallgatói között találni meg.⁴⁴ A pozsonyi gimnázium matrikulájában ugyanakkor poétikai tanulmányának nem, csak a szintaxistának (1712) és a retorikának (1715) találni nyomát.⁴⁵ Példája egyébként tipikusnak tekinthető, az iskolák közötti átjárás ugyanis jellemző volt a korban, ellenben ritkábban fordult elő, hogy egy diák egy gimnáziumban járta volna végig az összes évfolyamot.⁴⁶

Természetesen nem Csáky Miklós volt az egyetlen, aki kassai gimnáziumi tanulmányait követően a nagyhírű bécsi papnevelőben folytatta tanulmányait, ezt a tényt azonban sajnos csak a Sáros vármegyei Eperjesről származó, 1737–1740 között a Hétszemélyes Tábla köznemesi ülnökei között helyet foglaló kellemesi Melczer Mózes esetében jegyezte fel az anyakönyv.⁴⁷ Az ő példája másrésztől szerencsésnek is minősíthető, hiszen a különféle adattárak révén immár teljes tanulmányi pályája kirajzolódik. Melczer 1693–1699 között a parvista maiortól a retorikáig az összes gimnáziumi évfolyamot végigjárta Kassán, a retorikát 1699-ben ismételnie

⁴³ FAZEKAS 2003. 196–197.

⁴⁴ AMK Košická univerzita (Academia Cassoviensis SJ) Cat. Helyes sorrendben: 61r., 65r., 67v., 69r., 70r., 66v.

⁴⁵ (Czaki / Czaky de Kereztezh, Nicolaus), az 1715-ös év mellett a következő megjegyzéssel: „Discessit ad clericatum Viennam.”
https://library.hungaricana.hu/en/view/JezsuitaGimnaziumokDiakjai_3_Pozsony/?pg=429&layout=s&query=czaky, Hozzáférés: 2020.06.24. 16:21.

⁴⁶ KÖKÉNYESI 2018. 286.

⁴⁷ A Hétszemélyes Táblán elfoglalt helyére: SEBŐK 2012. 28., 39.. Felsőfokú tanulmányaival való összekapcsolására: SEBŐK 2016, 951, 963.

kellott.⁴⁸ Melczer ezután a Nagyszombati Egyetemre került, ahol 1701-ben filozófia baccalaureusi fokozatot szerzett.⁴⁹ A magiszteri fokozatra 1703 során már mint a Pázmáneum növendéke tett szert, ahol 1702-ben fizikát, 1703-ban metafizikát tanult, sőt 1704-ben az első éves teológiai tanulmányokat is megkezdte.⁵⁰

Harmadik karriertípust jelenít meg Donatus Chvatalides példája, aki a matrikula tanúbizonysága szerint 1711–1715 között, a grammatikaitól a retorikai évfolyamig Kassán végezte gimnáziumi tanulmányait (a szintaxist 1713-ban megismételve), majd 1716-ban az akadémia logika, 1717-ben pedig fizika osztályának hallgatója volt.⁵¹ Chvatalides mindemellett 1711-ben a katolikus vallásgyakorlat, a barokk kegyesség elmélyítése céljából létrehozott helyi diáktársulatnak, a Mária-kongregációnak is tagja lett.⁵² Az egyetemi fokozatszerzés esetében minden jel szerint elmaradt, amelynek háttérében karrierje megindulása állhat. 1718 októberében ugyanis már mint a Magyar Udvari Kancellária létszámfeletti alkalmazottja, járulnok („supernumerarius accessista”) tűnik fel, majd évekkel később, 1723 tavaszától egészen 1734 őszén bekövetkezett haláláig a hivatal egyik kancellista írnoka, jegyzője („notarius et cancellista”).⁵³

AZ ELŐRELEPÉS TOVÁBBI LEHETSÉGES ÚTJAI

A kassai jezsuita gimnáziumi anyakönyv esetében tehát összességében kijelenthető, hogy a győri, pozsonyi és nagyszombati matrikulákhoz képest jelentősen korlátozottabb mértékben lesz lehetőség mélyelemzésekre, inkább részeredmények várhatóak majd. A gimnáziumba beiratkozott diákok évfolyamonkénti bontásán alapuló összehasonlító elemzéseken túl vizsgálható például a Szepesi Kamara tisztviselői kara⁵⁴ és az iskola közötti kapcsolat, továbbá a felső-magyarországi nemesi családok iskoláztatási stratégiája, illetve e familiák Kassán végzett tagjainak karrierlehetősége.⁵⁵ A vizsgálandó diákok körét a későbbiek során tovább bővítheti majd adott esetben egy, a felső-magyarországi városok tisztviselői karának tagjait tartalmazó adatbázis elkészülte is. Kassa esetében az 1500–1700 közötti évekre nézve rendelkezünk

⁴⁸ AMK Košická univerzita (Academia Cassoviensis SJ) Cat. 4r., 7v., 11v., 17r., 23r., 29r., 34v. A megjegyzést ld. az 1697-es évnél, ahol Melczer a poétikai osztály diákjai között található meg: „Factus Ruber, dein Pazmanista demum meritus.”

⁴⁹ BOGNÁR – KISS – VARGA 2002. 231.

⁵⁰ FAZEKAS 2003. 172.

⁵¹ AMK Košická univerzita (Academia Cassoviensis SJ) Cat. Helyes sorrendben: 70r., 70v., 72r., 66v., 74v., 76r., 77v.

⁵² Ld. az 1716-tól kettévált társulat albumát: SVKK RMK 216 *Album Sod. Mai.* II. zv. (az oldalszámzás nélküli albumon belül ld. a „Nomina domini sodalium scholasticorum Cassoviae promotorum” című részben, a D betűs keresztnévűek között)

⁵³ Kancelláriai pályájához az adatokat Fazekas István bocsátotta nagylelkűen rendelkezésemre, amelynek forrásaként a következő jelzetű kézirat szolgált: ÖStA HHStA HS B1 794.

⁵⁴ 1693–1698 között Kassán végezte el például a parvista maiortól a retorikáig az összes évfolyamot a Szepesi Kamara adminisztrátori (azaz a szerv élén álló) tisztségét 1729-től 1739 utánig betöltő Fischer Mihály, miként az kiderül az 1694-ben a principista osztályban a neve mellett olvasható bejegyzésből is: „Administrator Camerae Scepusiensis.” Tanulmányaira: AMK Košická univerzita (Academia Cassoviensis SJ) Cat. 4r., 7v., 11v., 17r., 22v., 28v. A Szepesi Kamara hivatalnokai esetében kiindulási pontként szolgálhatnak: FALLENBÜCHL 2002; FALLENBÜCHL 1967; GECSÉNYI – GUSZAROVA 2003.

⁵⁵ A karrierlehetőségek vizsgálatára nézve módszertanilag némi támpontot adhat például: FEDERMAYER 2018.

adatsorokkal a H. Németh István által közzétett, a város bíráit, belső és külső tanácsosait tartalmazó archontológiája révén,⁵⁶ a 18. századi tisztviselők jegyzékének összeállítása és publikálása ugyanakkor még várat magára. Érdeemes lehet majd esetleg a gimnáziumi évfolyamok közötti átjárásokat is vizsgálni. Reményeink szerint némileg áthidalhatóak lesznek bizonyos hiányosságok egyéb kiegészítő források bevonásával is. Ezek közül is kiemelendő a Fallenbüchl Zoltán által publikált, a maga nemében nagy forrásértékkel bíró 1738/39. évi országos diákösszeírást tartalmazó kötet.⁵⁷ A kéziratos, kiadatlan források közül elsősorban a kassai Mária-kongregáció albumának bizonyos szempontok szerinti feldolgozása szolgálhat majd újabb tanulságokkal,⁵⁸ mellette reményeink szerint a kassai jezsuita kollégium *Diariuma* és az *Annuae*-ja, valamint a Kisdianum protokolluma szintén tartalmazhat a gimnáziumi diákkal kapcsolatos értékes kiegészítő információkat.

FÜGGELÉK

A kassai jezsuita gimnáziumba beiratkozott diákok száma évfolyamonkénti bontásban (1693–1744, 1753–1773)⁵⁹

Tanév	RHET	POET	SYNT	GRAM	PRINC	PARVmai	PARVmin	PARV3	PARV4	PARV5	Összlétszám
1693	50	31	30	22	18	32	0	0	0	0	183
1694	33	30	34	16	32	18	0	0	0	0	163
1695	49	45	32	28	31	29	24	22	46	0	306
1696	50	35	39	29	25	36	25	26	41	0	306
1697	44	43	33	25	41	44	42	40	29	0	341
1698	48	33	28	34	39	44	31	30	0	0	287
1699	34	42	36	36	46	30	21	20	20	0	285
1700	24	34	26	39	36	38	32	23	25	0	277
1701	36	27	48	37	36	37	38	29	60	0	348
1702	28	36	34	32	40	45	25	23	24	0	287

⁵⁶ H. NÉMETH 2006.

⁵⁷ FALLENBÜCHL 1985.

⁵⁸ A Mária-kongregáció kétkötetes albumának gimnáziumi diákokra vonatkozó része esetében az adatbeviteli szakasz már megtörtént. A többletadatok közül elsősorban a tanulmányaikat nem Kassán megkezdő diákok esetében lehet majd elvégezni kohorszselemezéseket, minthogy nevük mellé az esetek igen nagy hányadában előző iskoláikat is beírták. SVKK RMK 216 *Album Sod. Mai. II. zv.*

⁵⁹ Az osztályok rövidítésének feloldásai: RHET = rhetores, POET = poetae, SYNT = syntaxistae, GRAM = grammatastae, PRINC = principistae, PARVmai = parvistae maiores, PARVmin = parvistae minores, az alsóbb, igény szerint megszervezett, különféle, ingadozó elnevezésekkel illetett osztályok = PARV3, PARV4, PARV5

1703	42	31	40	40	36	40	16	22	51	0	318
1704	12	8	9	9	17	12	13	13	34	0	127
1705	17	18	26	19	24	23	21	19	20	0	187
1706	22	22	27	29	19	21	21	17	21	0	199
1707	36	20	16	20	20	19	10	11	0	0	152
1708	30	21	31	27	23	23	18	19	0	0	192
1709	24	25	24	25	16	29	20	22	0	0	185
1710	20	11	22	16	13	26	14	17	0	0	139
1711	11	6	12	13	8	14	7	5	0	0	76
1712	17	22	22	12	23	15	16	15	0	0	142
1713	26	13	22	31	17	23	27	24	0	0	183
1714	22	25	33	21	30	34	16	17	18	0	216
1715	28	23	30	27	29	22	0	0	0	0	159 ⁶⁰
1716	27	22	32	33	20	23	15	0	0	0	172 ⁶¹
1717	29	33	34	28	24	24	31	26	20	0	249
1718	24	36	35	26	21	44	27	24	30	0	267
1719	36	25	28	31	37	24	16	6	0	0	203
1720	31	33	32	31	27	24	30	22	27	12	269
1721	31	35	31	23	29	38	28	26	26	0	267
1722	24	25	35	32	42	34	19	34	17	0	262
1723	25	29	39	46	39	24	27	51	40	0	320
1724	35	23	46	31	25	28	45	45	0	0	278
1725	21	30	39	16	48	30	32	36	15	0	267
1726	27	36	29	40	37	39	41	39	34	0	322
1727	21	31	33	22	33	38	41	47	8	0	274
1728	30	31	37	36	33	34	50	83	0	0	334
1729	34	31	30	31	35	44	33	46	0	0	284
1730	33	24	36	32	31	46	33	22	0	0	257
1731	34	28	34	34	47	35	34	22	11	0	279
1732	33	22	34	42	39	57	42	38	0	0	307
1733	36	32	43	41	40	38	37	59	0	0	326

⁶⁰ A parvистae maior osztálynál olvasható diákok nevét követően az összeíró megjegyzése szerint: „Reliqui parvистae desiderantur. Hic autem descriptorum huius anni universim studiosorum est summa 244.” A matrikulában feljegyzett akadémiai és gimnazista tanulók összlétszáma valójában 252 fő.

⁶¹ A parvистae minor osztálynál olvasható diákok nevét követően az összeíró megjegyzése szerint: „Reliqui desiderantur. Descriptorum huius anni studiosorum summa est 290.” Az anyakönyvben feljegyzett akadémiai és gimnáziumi tanulók összlétszáma valójában egészen pontosan 291 fő.

1734	36	33	45	32	36	27	66	33	0	0	308
1735	38	26	Ø ⁶²	Ø ⁶³	25	40	56	21	15	0	221
1736	23	29	33	27	42	31	46	22	18	0	271
1737	24	23	35	42	33	41	31	37	0	0	266
1738	17	24	39	23	34	28	38	19	0	0	222
1739	23	42	29	31	36	45	40	38	0	0	284
1740	40	20	35	33	38	36	48	30	15	5	300
1741	31	27	36	49	38	44	51	33	16	8	333
1742	29	23	25	29	54	40	60	65	20	6	351
1743	26	21	40	35	38	27	75	61	9	0	332
1744	21	22	35	27	28	46	73	55	0	0	307
1753	22	25	39	36	35	49	73	43	0	0	322
1754	21	27	43	39	46	58	16	0	0	0	250
1755	38	34	45	40	46	69	0	0	0	0	272
1756	37	37	37	46	52	39	0	0	0	0	248
1757	31	27	42	39	31	37	0	0	0	0	207
1758	33	32	45	35	39	56	0	0	0	0	240
1759	35	32	27	38	44	40	7	0	0	0	223
1760	27	26	39	37	36	61	0	0	0	0	226
1761	27	34	50	22	40	62	7	0	0	0	242
1762	21	41	31	38	44	59	9	0	0	0	243
1763	37	30	35	41	44	66	6	0	0	0	259
1764	26	30	40	40	57	58	8	0	0	0	259
1765	30	29	43	44	54	70	8	0	0	0	278
1766	31	40	45	53	58	53	13	0	0	0	293
1767	37	29	61	54	38	51	0	0	0	0	270
1768	25	43	52	33	52	54	0	0	0	0	259
1769	33	34	50	32	27	52	0	0	0	0	228
1770	40	32	58	29	50	37	0	0	0	0	246
1771	32	48	37	46	43	40	0	0	0	0	246
1772	33	29	41	38	30	39	0	0	0	0	210
1773	32	33	35	25	38	33	0	0	0	0	196
Összesen:	2190	2109	2528	2295	2531	2766	1749	1497	710	31	18407

⁶² A szintaxista tanulók névsora nem található meg az 1735-ös évnél.

⁶³ A grammatista tanulók névsora nem található meg az 1735-ös évnél.

LEVÉLTÁRI ÉS KÉZIRATTÁRI FORRÁSOK

AMK = *Archív mesta Košice [Kassa Város Levéltára]*

Košická univerzita (Academia Cassoviensis SJ) Cat. = *Catalogus Studiosorum Almae ac Episcopalis Academiae Cassoviensis Societatis Iesu ab anno MDCLXXXIII.*

SVKK = Štátna vedecká knižnica v Košiciach [Kassai Állami Tudományos Könyvtár]

RMK 216 *Album Sod. Mai.* = *Album Sodalitatis Maioris Studiosorum sub titulo Beatissimae Virginis Mariae Elisabeth visitantis erectae et confirmatae Cassoviae in Academico S. J. Collegio. Anno a partu Virginis MDCCXVI., II. zv.*

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

E 152 Irreg. Coll. Cass. = Magyar Kamara Archivuma, Acta Jesuitica, Irregistrata, Collegium Cassoviense, 203. d. 4. t. 9.

ÖStA HHStA = Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv

HS = Handschriftensammlung, Bl 794.

INTERNETES ADATBÁZISOK

JEZSUITA GIMNÁZIUMOK DIÁKJAI (17–18. SZÁZAD)

https://library.hungaricana.hu/hu/collection/iskolai_ertesitok_JezsuitaGimnaziumokDiakjai/
Hozzáférés: 2021.06.16. 12:23.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ALBERT DÁVID (2005): *Székeljudvarhely református és katolikus diáksága 1670–1871.* Szeged, Szegedi Tudományegyetem régi magyar irodalom tanszék. (Fontes Rerum Scholasticarum 8.)

AMBRUS-FALLENBÜCHL ZOLTÁN (1968): Magyarország középfokú oktatási viszonyai a XVIII. században. In Ember Győző (szerk.): *Történeti Statisztikai Évkönyv 1965–1966.* Budapest, KSH Könyvtára, Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya. 175–239.

BARNA MIHÁLY (1883): Az ungvári kir. kath. főgymnasium története. In: *Az ungvári kir. kath. főgymnasium értesítője az 1882–1883. tanévről.* Ungvár, s.n.

3–57.

BOGNÁR KRISZTINA – KISS JÓZSEF MIHÁLY – VARGA JÚLIA (2002): *A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett hallgatói 1635–1777.* Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára. (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 25.)

- BŐÖR ROLAND (1996): A kassai jezsuita egyetem, 1660–1773. In Mészáros István et.al. (szerk.): *Győri iskolatörténeti millennium '96: Tanulmánykötet*. Győr, Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola. 142–150.
- BURA LÁSZLÓ (1994): *Szatmári diákok 1610–1852*. Szeged, József Attila Tudományegyetem régi magyar irodalom tanszék. (Fontes Rerum Scholasticarum 5.)
- DUROVICS ALEX – KÓNYA PÉTER (2015): *Az eperjesi kollégium felsőfokú hallgatói 1667–1850. Študenti vyšších tried Prešovského Kolégia 1667–1850*. Budapest, ELTE Egyetemi Levéltár. (Felsőoktatástörténeti Kiadványok. Új sorozat 11.)
- FALLENBÜCHL ZOLTÁN (1967): A Szepesi Kamara tisztviselői a XVII–XVIII. században. *Levéltári Közlemények*. 38. évf. 2. sz. 193–236.
- FALLENBÜCHL ZOLTÁN (1985): *Az 1738/39. évi országos diákösszeírás*. Budapest, OSZK.
- FALLENBÜCHL ZOLTÁN (2002): *Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon*. Budapest, Osiris Kiadó. (Nemzeti Téka)
- FARKAS RÓBERT (1895) *A kassai kath. főgymnasium története*. In *A jászóvári prémontrei kanonokrend kassai főgimnáziumának évi jelentése az 1894–1895. iskolai évről*. Kassa, s.n. 1–224.
- FARKAS RÓBERT (1901): Kassa régi egyeteme. In *A kassai egyetem. Emlékkönyv*. Kassa, s.n. 33–63.
- FAZEKAS ISTVÁN (2003): *A bécsi Pazmaneum magyarországi hallgatói 1623–1918 (1951)*. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 8.)
- FAZEKAS ISTVÁN – KÁDÁR ZSÓFIA – KÖKÉNYESI ZSOLT (2020): *A győri jezsuita gimnázium diáksága. Anyakönyvi adattár (1630–1773)*. I–II. köt. Budapest, Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltára. (Katolikus iskoláztatás a kora újkori Magyarországon I.)
- <https://eleveltar.jezsuita.hu/en/node/1368>, <https://eleveltar.jezsuita.hu/en/node/1371>
Hozzáférés: 2021.06.16. 12:36.
- FAZEKAS ISTVÁN et.al. (2020): Jezsuita gimnáziumok diáksága három jezsuita gimnázium, a győri, a pozsonyi, a nagyszombati gimnáziumok példáján. In Kónya, Peter – Kónyová, Annamária (Ed.): *Cirkev a náboženstvo v Uhorsku v ranom novoveku. Egház és vallás a koraiújkori Magyarországon*. Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. 403–418.
- FEDERMAYER, FREDERIK (2018): A jezsuita iskolákban végzett diákok és karrierlehetőségeik a Magyar Királyság 17. századi fővárosában. *Történelmi Szemle* 60. évf. 2. sz. 215–236.
- FISCHER, KARL A. F. (1985): Die Kaschauer und Tyrnauer Jesuiten-Universitäten im 17. und 18. Jahrhundert. Namenlisten der Professoren. *Ungarn-Jahrbuch*. Bd. 15. 117–185.
- GALLI KATALIN – PAVERCSIK ILONA (1983): Fejezetek a kassai könyvnyomtatás történetéből. In: *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1981*. Budapest, OSZK. 309–377.
- GECSÉNYI LAJOS – GUSZAROVA, TATJANA (2003): A Szepesi Kamara vezető tisztviselői 1646–1672 között. *Századok* 137. évf. 3. sz. 653–672.

HECKENAST GUSZTÁV (2005): *Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár*. S. a. r., kieg. és az előszót írta: Mészáros Kálmán. Budapest, História – MTA Történettudományi Intézete. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 8.)

HEILAUF ZSUZSANNA (2018): A kassai jezsuita egyetem és hallgatósága. In Draskóczy István – Varga Júlia – Zsidi Vilmos (szerk.): *Universitas – Historia. Tanulmányok a 70 éves Szögi László tiszteletére*. Budapest, Magyar Levéltárosok Egyesülete. (Magyar Levéltárosok Egyesülete kiadványai 15.) 67–79.

HETS J. AURELIÁN (1938): *A jezsuiták iskolái Magyarországon a 18. század közepén*. Pannonhalma, s.n. (Pannonhalmi füzetek. Kolozsvári-szegedi értekezések a magyar művelődéstörténelem köréből 38.)

H. NÉMETH ISTVÁN (2006): *Kassa város archontológiája. Birák, belső és külső tanács 1500–1700*. Budapest, Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány. (Fons Könyvek 3.)

H. NÉMETH ISTVÁN (2014): A kassai rekatolizáció városi polgárságot érintő kérdései. In: *Katolikus megújulás Északkelet-Magyarországon. Művelődéstörténeti konferencia a jezsuita rend sárospataki megtelepedésének 350. évfordulója alkalmából. Sárospatak, 2013. október 3–4.* Sárospatak, Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény. (Folia Collecta II.) 76–106.

JAKÓ ZSIGMOND (1979): *Nagyenyedi diákok 1662–1848*. Bukarest, Kriterion.

KÁDÁR ZSÓFIA (2014): Jezsuita vezetőségű vallásos társulatok Magyarországon a 17. században (1582–1671). *Századok* 148. évf. 5. sz. 1229–1272.

KNAPP ÉVA (1995): Vallásos társulatok, rekatolizáció és társadalmi átalakulás Kassán a 17–18. században. *Századok* 129. évf. 4. sz. 791–814.

KNAPP ÉVA (2007): Vallásos társulatok Kassán a XVII – XVIII. században. In HIŠEM, CYRIL – ELIÁŠ, ŠTEFAN – FEDORKOVÁ, DÁŠA (Ed.): *350. výročie Košickej univerzity. Jubilejný zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Košice 27. februára 2007*. Košice, Vydavateľstvo Michala Vaška – Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku. 25–38.

KÓNYA PÉTER (2014): Jezsuiták Eperjesen 1673–1773. In: *Katolikus megújulás Északkelet-Magyarországon. Művelődéstörténeti konferencia a jezsuita rend sárospataki megtelepedésének 350. évfordulója alkalmából. Sárospatak, 2013. október 3–4.* Sárospatak, Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény. (Folia Collecta II.) 63–75.

KÖKÉNYESI ZSOLT (2018): A pozsonyi jezsuita gimnázium diáklétszám-változásai a 17–18. században. *Történelmi Szemle* 60. évf. 2. sz. 283–298.

LUKÁCS, LADISLAUS (1990–1995): *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S.I.* Tom. III–XI. Romae, Institutum Historicum S. I.

MIHALIK BÉLA VILMOS (2017): *Papok, polgárok, konvertiták. Katolikus megújulás az egri egyházmegyében (1670–1699)*. Budapest, MTA BTK Történettudományi Intézet. (Magyar Történelmi Emlékek – Értekezések)

MOLNÁR ANTAL – SIPTÁR DÁNIEL (2011): Egyetem volt-e a „kolozsvári Báthory-egyetem”? *Acta Historiae Litterarum* 30. évf. 345–363.

- RUBY JÓZSEF (1889): Az eperjesi kir. kath. főgymnasium története alapításától a jezsuita-rend eltörléséig (1673–1773). In *Az eperjesi kir. kath. főgymnasium 1888–1889. tanévi értesítője*. Eperjes, s.n. 1–67.
- SASFI CSABA (2013): *Gimnazisták és társadalom Magyarországon a 19. század első felében*. Budapest, Korall. (Korall Társadalomtörténeti Monográfiák, 4.)
- SASFI CSABA (2014): Reprodukció és mobilitás. A középfokú oktatás társadalmi funkciói a dualizmusban. *Korall* 15. évf. 56. sz. 96–117.
- SEBŐK RICHÁRD (2012): Hivatali pályafutások a 18. századi királyi kúrián. In Szijártó M. István – Szűcs Zoltán Gábor (szerk.): *Politikai elit és politikai kultúra a 18. század végi Magyarországon*. [Budapest], ELTE Eötvös Kiadó. 15–50. (Talentum Sorozat 8.) https://www.eltereader.hu/media/2013/04/08_Szijarto_Szucs_opt.pdf Hozzáférés: 2021.06.16. 17:35.
- SEBŐK RICHÁRD (2016): Professzionalizáció az igazságszolgáltatásban a 18. században. A Királyi Kúria köznemes bírának példáján. *Századok* 150. évf. 4.sz. 945–965.
- SZABÓ ADORJÁN (1909): A kassai jezsuiták viszontagságai a Rákóczi-korban. In *A jászóvári premontrei kanonokok kassai főgimnáziumának jelentése az 1908–1909. iskolai évről*. Kassa, s.n. 13–56.
- SZEKÉR BARNABÁS (2010): A pesti piarista gimnázium és a nemesség az iskola első anyakönyvének tükrében. In Forgó András (szerk.): *A piarista rend Magyarországon*. Budapest, Szent István Társulat. (Művelődéstörténeti Műhely. Rendtörténeti konferenciák 6.) 281–307.
- SZEKÉR BARNABÁS (2014): Reformok és hanyatlás? Középkispolai diáklétszám-változások a 18. században a pesti piarista gimnázium példáján. *Korall* 15. évf. 56. sz. 5–26.
- SZÖGI LÁSZLÓ (1995, szerk.): *Régi magyar egyetemek emlékezete. Memoria universitatum et scholarum maiorum regni Hungariae 1367–1777. Válogatott dokumentumok a magyarországi felsőoktatás történetéhez*. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- SZÖGI LÁSZLÓ (2007a): A peregrináció-kutatás eredményei a magyarországi történetírásban. *Acta Papensia*. 7. évf. 1–2. sz. 143–154.
- SZÖGI LÁSZLÓ (2007b): *Jezsuita egyetemalapítási kísérletek a 16–17. századi Magyarországon és Kassa részvétele a magyar egyetemjárásban*. In HIŠEM, CYRIL – ELIÁŠ, ŠTEFAN – FEDORKOVÁ, DÁŠA (Ed.): *350. výročie Košickej univerzity. Jubilejný zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Košice 27. februára 2007*. Košice, Vydavateľstvo Michala Vaška – Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku. 58–65.
- SZÖGI LÁSZLÓ (2017a): Egy évszázados adósság – A Magyar Értelmiségi Adattár (Repertorium Academicum Hungaricum) előkészítése. *Gerundium*. 8. évf. 3. sz. 149–172.
- SZÖGI LÁSZLÓ (2017b): A magyarországi egyetemtörténet-írás eredményei és feladatai. *Per Aspera ad Astra* 4. évf. 1–2. sz. 166–184. <https://doi.org/10.15170/PAAA.2017.04.01-02.09>
- TONK SÁNDOR (1994): *A marosvásárhelyi református kollégium diáksága 1653–1848*. Szeged, József Attila Tudományegyetem régi magyar irodalom tanszék. (Fontes Rerum Scholasticarum 6.).
- WICK BÉLA (1941): *Kassa története és műemlékei*. Kassa, s.n.

Z. KARVALICS LÁSZLÓ (2014): Az információtörténelem mint „Big History”. *Világtörténet*. 36. évf. 1. sz. 5–26.

Z. KARVALICS LÁSZLÓ (2018): Nagy adat és digitális történelem: egy izgalmas házasság múltja, jelene és jövője. *Magyar Tudomány* 179. évf. 5. sz. 668–682. <https://doi.org/10.1556/2065.179.2018.5.10>